

trefně nazval), proběhly ve sledované době čtyři — v letech 1898, 1904, 1908 a 1912. Smrček všechny tyto bitvy podrobně rozebírá — jejich příčiny, průběh i důsledky. Dále je třeba vyzdvihnout autorův pohled za hranice — na příkladu národnostních bouří v roce 1904, kdy jedním ze „spouštěčů“ byla rusko-japonská válka, vědomě ukazuje propojenost světa. Jedná se o jednu z velmi silných stránek této publikace. Každá bouře s sebou samozřejmě přinesla i následky (tzv. *Farbenverbot* v roce 1898, tedy zákaz nošení všech demonstrativních barevných odznaků pod trestem pokuty nebo vězení; zatýkání; úřední omezení *Bummelů*; vyostření nacionálních sporů), jež jsou v textu také velice přesně zdokumentovány.

Literárně text působí jako vypravování. Každá kapitola o jednotlivých „bitvách“ obsahuje jasně danou zápletku, růst napětí, kolizi, rozuzlení a závěr. Takovýto literární přístup bychom si s odbornou historickou prací spíše nespojovali. David Smrček však sepsal práci, která má ambice zapůsobit i na laické publikum, a to nejen díky svému atraktivnímu literárnímu stylu. Jednotlivé bitvy nejsou pouze „suše“ popsány, čtenář je skutečně „vtážen“ do děje. Rozhodnutí doplnit práci o poměrně rozsáhlou obrazovou přílohu a umísťovat ji v průběhu textu považují za velice přínosné. Text je tím z estetického hlediska narušován zcela přirozeně a nepůsobí na čtenáře nepřehledně. Velkým přínosem této knihy je zasazování konfliktu do jasně vymezeného geografického prostoru. David Smrček věnoval mnoho pozornosti jak popisu ulice Na Příkopě, tak jejího okolí. Umožňuje tím čtenářům znalým Prahy zasadit si konflikt do reálného prostoru, který znají. Zároveň tím přispěl k připomenutí zmizelé „německé“ Prahy a jejího krás.

Obdivuhodně rozsáhlý výzkum, provedený Davidem Smrčkem, je patrný nejen z množství sekundární literatury, ale především z prostudovaných českých, německých i rakouských pramenů a archivů. Z novin a časopisů lze uvést například *Národní listy*, časopis *Čas*, *Neue Freie Presse*, *Prager Tagblatt* či *Deutscher Burschenschaftler*. Z archivů poté fond Prezidia místodržitelství, umístěný v Národním archivu v Praze, nebo archiv Prezidia rakouského ministerstva vnitra umístěného v Rakouském státním archivu. Dále je třeba pozitivně hodnotit výběr samotného tématu — česko-německé stýkání a potýkání do jisté míry rezonuje v české společnosti i v současné době. David Smrček se nadržel pouze dění v českých zemích, ale poskytl čtenáři i zahraniční souvislosti. Nejen tím, že zasadil „buršácké“ spolky do širšího střeoevropského kontextu německého nacionalismu, ale poukázal i na provázanost mezinárodních událostí s událostmi v Čechách, která je velmi často opomíjena. Čtenáři je tedy předložena důkladně zpracovaná další část rozsáhlého příběhu o nacionální boji Čechů a Němců o Prahu na přelomu 19. a 20. století.

Pavel Petric

Jiří FRIEDL, *Domů, a za svobodou. Role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945-1948*, Praha, Academia, 2020, 463 s., ISBN 978-80-7286-353-2

Skupina unavených čekajících lidí sedí na ulici, muž ve středu obrázku vypadá nejistě a nedůvěřivě. Titulní černobílá fotografie působivě uvádí čtenáře do obsahu knihy, zabývající se problematikou uprchlickou, respektive migrační v širším slova

smyslu. Časové vymezení roky 1945–1948 odpovídá, co se týče pohybů a řízených přesunů obyvatel, době mimořádně dynamické. Autor, odborník na dějiny Polska a československo-polské vztahy ve 20. století, se zaměřuje právě na průsečík oblastí svého zájmu — migrace obyvatel Polska, ovšem výhradně ve vztahu k Československu. Přes toto úzké vymezení Friedl hned na začátku poukazuje na šíři a roztržitost tématu, snaží se ho však uchopit v úplnosti, ať už vlastním podrobným výzkumem, nebo zahrnutím již v minulosti probádaných témat.

V poválečné době se jednalo jak o cesty směrem do Polska („domů“), tedy repatriaci Poláků, tak o směr z Polska („za svobodou“), tedy útky jednotlivců, politiků i ozbrojených jednotek z Polska zejména do tzv. západních zón či exodus polských Židů. Československo při nich obvykle představovalo dočasnou zastávku nebo jen průchozí zemi. I přesto však tyto přesuny osob zatěžovaly československé úřady, zejména sociální a bezpečnostní, a proto byly řešeny na nejvyšších vládních i diplomatických úrovních. V prvé řadě je třeba ocenit autorův záběr a orientaci v problému a jeho okolnostech, včetně utvoření komplexního obrazu. Ke studiu byl obsáhle využit archivní materiál, a to jak fondy tuzemské, tak zahraniční. Díky vyčerpávajícímu studiu si tak autor mohl dovolit zmínit v určitých úsecích fragmentárnost pramenů a tím čtenáře vtáhnout do složitosti rekonstrukce a v důsledku analýzy historických souvislostí, případně odkázat na další možná badatelská témata. Jazyková vybavenost autorovi umožnila opřít se o polskou historiografii, která se migrační problematikou dlouhodobě zabývá a rozvíjí různé přístupy. I překlad (zřejmě chystaný) této knihy by v ní jistě zaujal své místo a jak autor zmiňuje, vyplnil by v polské migrační historiografii reflektované, avšak málo rozvinuté téma vztahů s Československem. Textu se sice nevyhnuly některé redakční překlady, nicméně jsou vzhledem k rozsahu díla marginální. K danému tématu by však čtenář ocenil větší kartografické ukotvení, tedy plány a mapy s vyznačením užívaných migračních tras či pojednávaných sporných území. Naopak vyzdvihnout lze užité obrazový materiál, zejména četné fotografie zahraniční provenience.

Velmi čtivé a přehledné jsou první kapitoly, seznamující čtenáře s obecnějším kontextem. V rámci úvodního exkurzu do Polska jako země mnoha migrací autor nenásilně zařazuje také základní migrační typologii, která ukazuje aspekty nejen geografické, ale i jdoucí napříč společenskými, hospodářskými a mocenskými strukturami. Friedl v úvodu zdařile vybalancoval seznámení s trendy obecnějšími a těmi provázanými s Československem. Podobně je koncipována kapitola o období druhé světové války: i zde je sice hutně, ale zároveň souhrnně a jasně vysvětlen „příběh“ Polska, který sám o sobě podchycuje šíři problémů politických (exil, vztah k SSSR...) i migračních (evakuace, emigrace...), a tím pádem i odlišné osudy jednotlivých aktérů. V samostatné podkapitole jsou pak shrnuty pohyby Poláků na území Československa, respektive v jeho původních hranicích, ať už se jednalo o průchozí trasy, pobyt v táborech nebo na nuceném nasazení či působení Svatokřížské brigády.

Následuje první část vlastního těžiště knihy, směr do Polska, tedy „domů“. V jejím úvodu autor nastiňuje obecnou problematiku tzv. Displaced Persons (během války nuceně přemístěných osob) a mezinárodní organizační síť ustavenou k jejímu řešení. Podtrženo je dilema a pozdější dvoukolejnost v případě, jak autor poznamenává, „dvojího Polska“. Na jedné straně stála polská exilová vláda působící za války

v Londýně, vyjednávající se Spojenci a vysílající první styčné důstojníky, na druhé straně pak nově vzniklý Polský výbor národního osvobození, respektive varšavská prozatímní vláda podporovaná Moskvou, ustavující postupně vlastní rozsáhlou strukturu obstarávající repatriaci i další přesuny v rámci poválečného Polska. Tato roztržičnost se pak projevila i v průběhu organizace repatriace, v rivalitě obou složek a rozhodování polských občanů o (ne)návratu do vlasti. Mezinárodní složky tak řešily jednak transport Poláků (často přes československé území), jednak ty (nejen) polské Displaced Persons, které repatriaci odmítaly a jako součást tzv. „hard-core“ skupiny setrvaly ve shromažďovacích táborech a podnítily komplexnější řešení péče o uprchlíky. V tomto bodě (s výjimkou představení situace na Těšínsku) se však v toku textu přerušila nit vysvětlení širšího politického i geografického kontextu. Autor jej částečně zařadil na úvod druhé části knihy, což je také logické vzhledem k jejímu „politictějšímu“ zaměření, nicméně pro nezasvěceného čtenáře tak tato první část postrádá obecnější ukotvení, například v kontrastu s dopodrobna líčenými peripetiemi kolem činnosti polského velvyslanectví a vzniku polské repatriční mise v Praze.

Druhá stěžejní část sleduje přesuny z Polska za hranice, tedy v kontextu společenské a politické situace odchod „za svobodou“. Pojetí kapitoly je skutečně komplexní: od systému střežení hranice přes emigrace antikomunistů či Židů až po zajímavý a obecně spíše opomíjený přehled přesunů v důsledku sporných území či problematiku Ukrajinců a Bělorusů na jihovýchodě Polska. Kapitola útěků Poláků z vlasti přináší mnohé biografické medailonky, které odkryjí lidský rozměr jednotlivých peripetií a jistě zaujmou i neodborného čtenáře. Autor v těchto částech stíhá sledovat chronologickou nit a ukazovat tak postupné, i když velmi chaotické proměny přístupu československých představitelů k těmto migracím. Nicméně ve snaze o co největší exaktnost, podrobné vylíčení a propojení textu se někdy objevuje nejistota čtenáře, o kterém období se právě mluví, případně občasné paradoxní hodnocení situace ze strany autora (ve společném odstavci se tak vyskytne například informace, že danou trasou již téměř nikdo neprocházel, ale že byla stále oblíbená apod.). Škoda také, že se autor takového rozhledu a znalostí ve chvíli, kdy poskytuje podrobný obraz, hlouběji nepustil do otázky politizace jednotlivých témat či obecnější interakce s veřejností.

Značný prostor je v této kapitole věnován exodu polských Židů (zejména po znepokojujících antisemitských projevech v Polsku), jejichž cesty do západních zón (s cílem vycestovat zejména do Palestiny) vedly přes Československo a přetěžovaly jeho orgány. Zdánlivě nepodstatná událost ve skutečnosti vtahuje jinak poměrně izolované Československo do širší mezinárodní poválečné migrační situace a ukazuje jeho možnou roli a chování, zahrnující vyjednávání s mocnostmi i mezinárodními židovskými organizacemi. Friedl se tohoto pohledu a výzkumu složitého vyjednávání zhostil s přehledem, který mu umožnil rovněž odůvodnit a vyslovit některé nepsané, ale pravděpodobně obecně platné dobové zásady. Ke komplexnosti bych přidala delší než v úvodu umístěné jednověté vysvětlení jednoho ze zásadních aspektů, totiž pobytu mnohých emigrujících Židů na území SSSR v průběhu války (jejich zkušenost s komunistickým režimem, okolnosti návratu do Polska atd.). V dobře nastíněném procesu proměny postoje mocností mi také chyběla zmínka o proměně pojmu Displa-

ced Persons a jejich skladby (ne/odlišování „Infiltrées“, nový fenomén vícegenerační a rodinné skupiny v DP táborech, odlišná válečná zkušenost apod.). Kladně určitě hodnotím uzavření knihy analýzou finančních otázek, která ukazuje přesah zdánlivě úzkého tématu do dlouhodobé souvislosti s pozdějšími československo-polskými vztahy a problémy.

Obsáhlé a hutné dílo Jiřího Friedla *Domů, a za svobodou* poskytuje komplexní obraz vytyčeného tématu. Pro laického čtenáře sice bude kniha nejspíš příliš podrobná a popisná a pro odborného zase v mnohém příliš úzkoprofilová, zaplňuje však důležitý článek výzkumu poválečných migrací a mezistátní spolupráce ve sporných otázkách. Tuto knihu ocení zřejmě hlavně polská historiografie, do jejíž mozaiky dobře zapadá (dokazuje to ostatně i získané ocenění garantované Jagellonskou univerzitou a Polským historickým sdružením). Avšak i pro české prostředí poskytuje text zdroj a inspiraci k bádání o migracích či přístupu poválečné československé vlády k cizím státním příslušníkům na svém území a dalším otázkám, které u nás prozatím nejsou pro složitost přehledu o situaci jak na mezinárodním, tak vnitropolitickém poli příliš rozvíjeny.

Jana Kasíková

Martin NEKOLA, *Na cestě za svobodou. Češi v uprchlických táborech po únoru 1948*, Praha, Euromedia Group, 2020, 192 s., ISBN 978-80-242-6639-8

Výzkum pouónorového exilu není v české historiografii nikterak ojedinělý — zaměřuje se na něj i několik institucí podporujících jak bádání samotné, tak vydávání souvisejících publikací.¹ Zájem se přitom koncentruje zejména na osobnosti, politickou emigraci, průběh konkrétních útěků, fungování krajanských komunit či kulturně-publikační exilovou činnost. Některé aspekty pouónorové emigrace však stále zůstávají v pozadí. Jedním z důvodů je přetrvávající roztržičnost či geograficky komplikovaná dostupnost pramenů pro případné zájemce z řad tuzemských historiků. Na jedno z těchto opomíjených témat se zaměřuje kniha Martina Nekoly *Na cestě za svobodou* — zabývá se jednou z fází emigrace, totiž pobytem emigrantů v zahraničních uprchlických táborech předtím, než bylo rozhodnuto o jejich dalším osudu. Právě tato fáze mezi složitým útekem z vlasti a následným životem v exilu může výše zmíněná „oblíbená“ témata překvapivě propojit a prohloubit. Ačkoli by se mohlo zdát, že jde jen o období čekání na vyřízení formalit nezbytných k odchodu, bylo to právě toto kratší nebo delší (až několik měsíců či let trvajících) období, které zkušenost emigrantů propojovalo a nezřídka rozhodovalo o jejich dalším osudu, a to mnohdy i prostřednictvím zdánlivých maličkostí.

1 Přehledné hodnocení situace viz např. Milena SECKÁ — Jiří KŘEŠŤAN — Jan KAHUDA (edd.), *České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů*, Praha 2007, nebo Tomáš MOTLÍČEK — Jiří ŠMERAL, *Průvodce po fondech a sbírkách Centra pro československá exilová studia při Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*, Olomouc 2007.